

νικοῦν τὰ κόμματα τὰ ἔχοντα ὡς προγράμματα τοιαύτην τινὰ ἀνύψωσιν
Καὶ ὅμως ἀναπτύσσων καὶ ἀποδεικνύων ὅτι τὰ κομματικὰ εἶναι ὁ-
μοχλὸς τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως φαίνομαι ἴσως ἀπρεπῶς καὶ ἐσφαλμέ-
τως καινολογῶν. Εἶναι πραγματικῶς ἀληθές, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης
κατέκρινε τὰς ἐν τῇ κοινωνίᾳ κομματικὰς διαμάχας ὡς καταστρεφούσας
τὴν κοινωνίαν, ἢ δὲ θεωρία αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλους ἔχει σχεδὸν
ὅλους τοὺς φιλοσόφους καὶ πολιτικούς ὡς ὁπαδούς: πρόκειται, λέγουν,
περὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, τῆς κοινῆς εὐημερίας καὶ οὐχὶ περὶ τῶν συμφε-
ρόντων μιᾶς τάξεως καὶ κομματικῶν σκοπῶν καὶ ἰδεῶν.

Ἄλλ' ἢ γνώμη αὕτη εἶναι ἀκριβῶς μία ἀπὸ τὰς πολλὰς πομπώδης
φράσεις φιλοσόφων, νομικῶν ἐνασχολουμένων μετὰ τὴν γενικὴν περὶ πο-
λιτείας διδασκαλίαν ἄνευ κοινωνιολογικῆς βάσεως καὶ δυστυχῶς καὶ
τινων φιλοσοφούντων κοινωνιολόγων. Ἡ φράσις ἐκείνη εἶναι ἄλλωστε
καὶ ἀσυνεπής. Πρὸ πάσης ἄλλης κριτικῆς τονίζω, ὅτι ἡ φράσις ἐκείνη
εἶναι πολλάκις μόνον προσωπίς πρὸς ἐπιτυχίαν ἰδίων κομματικῶν
ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι διασαλπίζονται ὡς προάγουσαι τὴν γενικὴν εὐημερίαν
καὶ ἐξυπηρετοῦσαι τὸ κοινὸν καλόν. Ἐὰν δὲ παρατηρήσωμεν καλῶς θὰ
εὕρωμεν ἀμέσως ὅτι καὶ ἐκάστη τάξις καὶ ἕκαστον κόμμα τὰς ἀπαιτήσεις
αὐτοῦ θεωρεῖ ὡς προαγούσας τὸ κοινὸν καλόν. Δὲν πρόκειται δὲ τότε
περὶ προσπαθείας πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἄλλων· ναὶ μὲν συμβαίνει καὶ
τοῦτο, ἀλλὰ συνήθως πρόκειται περὶ πεποιθήσεως, εἶναι δὲ τότε τὸ κόμμα
ὁ πρῶτος ἐξαπατηθεὶς. Ἐπίσης ὅπου πρόκειται περὶ πραγματικῆς προσ-
παθείας πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν λοιπῶν, δὲν συμβαίνει τοῦτο πάντοτε
μόνον ἔνεκα ὕλικου κέρδους πηγάζοντος ἐκ τῆς ἐπιτυγχανούσης ἀπάτης,
ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἀνθρώπου ὑφισταμένης ἰδεολογι-
κῆς ἀπαιτήσεως, καθ' ἣν πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ἀξίαν (ἠθικῶς) ἀνθρώπου,
λοιπὸν ἔνεκα τῆς ἀνάγκης τοῦ κόμματος ὅπως ἐπικαλύψῃ ταῦτο εὐπρε-
πῶς τοὺς σκοπούς του, οἱ ὅποιοι ἀντιβαίνουν εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς
πνευματικῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅμως μόνον ὅτι καταδεικνύ-
εται τοιοῦτοτρόπως, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ γενικοῦ, τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ τῆς
κοινῆς εὐημερίας ἐνυπάρχει καὶ πραγματικῶς ἐν τῇ ἀνεπτυ-
γμένῃ κοινωνίᾳ, μὲν ταῦτα κρίνων τὴν γνώμην τοῦ Ἀριστοτέλους
καὶ τῶν λοιπῶν ὅσοι κατακρίνουν τὰ κομματικὰ διότι πρόκειται δὴθεν
περὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, καθιστῶ αὐτοὺς προσεκτικούς εἰς τὰ ἐξῆς
γεγονότα: ἡ ἰδέα κοινοῦ καλοῦ καὶ κοινῆς εὐημερίας εἶναι ἠθικὴ ἀπαί-
τησις, ἢ ὅποια μόνον φιλοσοφικῶς, κατὰ τὸν καταρτισμὸν τῆς ἰδεώ-
δους (ἐν τῇ διανοίᾳ ὑφισταμένης) κοινωνίας, λαμβάνει ὑπόστασιν· ἀπ'
ἐναντίας δὲ ὁ συνήθης ἄνθρωπος δὲν ὑπακούει εἰς φιλοσοφικὰ συστή-
ματα, ζητεῖ τὸ ἑαυτοῦ καλόν καὶ τὴν ἑαυτοῦ εὐημερίαν. Δὲν πρέπει νὰ
λησμογηθῇ ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ὁμοιάζοντες μόνον κατὰ τοῦτο γενικῶς

ὅτι αἰσθάνονται πείναν καὶ ἔρωτα, διαφέρουν καθ' ὅλα καὶ ὅτι ἕκαστον
ἄτομον φαντάζεται ὅπως ἰδιαζόντως τὴν εὐτυχίαν, τὴν εὐημερίαν καὶ
τὸ καλόν του, χωρὶς νὰ φρονῇ ὅτι σκέπτεται ἐσφαλμένως: ἡ ἰδέα ἐκά-
στου ἀτόμου περὶ εὐτυχίας εἶναι ἢ γλῶσσα τῆς ἰδίας τοῦ ἀτόμου φύ-
σεως καὶ ἰδιοσυστασίας καὶ δὲν πρόκειται περὶ φιλοσοφικῆς ὀρθῆς ἢ
ἐσφαλμένης ἰδέας τῆς εὐτυχίας. Ὡστε καὶ ἐὰν ποτε ἐπραγματοποιεῖτο ἡ
φιλοσοφικὴ κοινωνία θὰ ἦτο ἢ πληθὺς τῶν ἀνθρώπων τῆς γνώμης ὅτι
ἐξημιώθη. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ γίνηται πραγματικῶς
λόγος περὶ κοινοῦ καλοῦ καὶ κοινῆς εὐημερίας.

Ἀκριβῶς ἐν τούτῳ κοινόν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκροτηθῇ
ποτὲ κοινωνία πραγματικῶς λοιπὸν καλὸν ἀναγνωρίζουσα καὶ ἐν τῇ
ὑποκειμενικότητι τοῦ κοινοῦ καλοῦ ἔγκειται καὶ ἡ ἀναγκαιότης τῶν
κομματικῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Μεταβολὴ τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας
σημαίνει θυσίαν ὑπαρχόντων συμφερόντων ἀδιάφορον εἰς ποῖόν τινα
βαθμόν. Ἄνευ κομματισμοῦ δηλ. ἄνευ συνδέσμου τῶν ἀτόμων πρὸς
πραγματοποιήσιν νέων ἰδεῶν καὶ σκοπῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀπέναντι
ἄλλων, καὶ δὴ, φυσικῶς ἔνεκα τῶν συμφερόντων, καλῶς φρουρουμέ-
νων θὰ εὕρισκετο ἡ κοινωνία καὶ σήμερον εἶε εἰς τὴν παλαιὰν καὶ
πρωτόγονον αὐτῆς κατάστασιν. Εἶναι λοιπὸν ἄτοπος ἢ ἰδέα ὅτι διὰ
τῶν κομματικῶν διαμαχῶν καταρρέει καὶ καταστρέφεται ἡ κοινωνία.
Ἐξαιρουμένων, ἔννοεῖται, τῶν κομματικῶν ἀντιλήψεων ὡς πρὸς τὰ
ἐξωτερικὰ ζητήματα κράτους τινός, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νὰ
ἐπέλθῃ πραγματικῶς ἡ καταστροφὴ καὶ ἐξαφάνισις τοῦ ἐν λόγῳ κράτους,
διὰ κομματικῶν ταραχῶν καὶ διαμαχῶν αἵτινες ἀφορῶσιν ἐσωτερικὰ ζη-
τήματα τῆς πολιτείας, καταρρέει καὶ καταστρέφεται μόνον τὸ καθεστῶς
ἀντικαθιστάμενον, ὅπως κατέδειξα, διὰ νεωτέρου καὶ δὴ καλλιτέρου
δηλ. ἀνθρωπιστικωτέρου, οὕτως εἶπεῖν διὰ μιᾶς ἀνωτέρας βαθμίδος
πρὸς τὸν ἀνθρωπισμὸν¹⁾.

Ἐν τῷ γεγονότι τούτῳ πρέπει λοιπὸν νὰ ζητηθῇ καὶ τὸ μέτρον
πρὸς κρίσιν τῆς ἀξίας τῶν κομμάτων. Δηλ. ἡ ἀξία τῶν κομμάτων δὲν
ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ συντηρητικοῦ ἢ ἀνατρεπτικοῦ (μεταρρυθμιστικοῦ)
χαρακτῆρός των, ἀλλ' οὕτε εἰδικώτερον ἐκ τοῦ ἐφαρμοσίμου τοῦ προ-
γράμματός των· ἢ ἀξία τῶν κομμάτων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς
ὑπηρεσίας των διὰ τὴν κοινωνίαν. Τὸ ἐφαρμοσίμον τοῦ
προγράμματος δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, διότι καὶ ἐὰν ἀκόμη
ἦτο δυνατόν ἀντικειμενικῶς νὰ καθορισθῇ τί εἶναι δυνατόν νὰ πρα-

1) Ἐὰν εἰς τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆς τῆς κοινωνίας ἀνταποκρίνεται καὶ ἀγύ-
ψοις ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου, εἶναι ἄλλο ζήτημα. Κατ' ἐμὴν ἰδέαν ὑπάρχει
μόνον ἐξέλιξις ἀτόμων ὁδηγῶν καὶ τοῦ καθόλου γενικῶς.

γματοποιηθῆ καὶ τί ὄχι ¹⁾ μόλα ταῦτα καὶ ἡ οὐτοπιστικωτάτη ἰδέα καταδεικνύεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦλάχιστον ὡς μοχλὸς κοινωνικῆς ἐξελίξεως. Ἐπίσης εἶναι ἀδιάφορον διὰ τὴν ἀξίαν κόμματός τινος ὁ συντηρητικὸς ἢ ἀναρρητικὸς χαρακτήρ του, διότι οὐχὶ μόνον ἔχουν καὶ τὰ δύο εἶδη τῶν κομμάτων ἀναγκαίαν αἰτίαν γενέσεως καὶ ὑπάρξεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀλλὰ καὶ συγκρατοῦν τὴν ἰσορροπίαν τῆς κοινωνίας. Τὸ μέτρον πρὸς καθορισμὸν τῆς ἀξίας κόμματός τινος ἔγκειται τότε ἀκριβῶς ἐν τῇ εἰς τὴν κοινωνίαν παρεχομένη ὑπηρεσίᾳ διὰ ἐξυπηρέτησεως τοῦ σκοποῦ, τῆς ἀρχῆς, τῶν ἰδεῶν καὶ ὄχι προσωπικῶν συμφερόντων. Ὡστε ὁ κομματισμὸς λαμβάνει ἠθικὴν σημασίαν ἀντιπροσωπεύων πολιτικὸν πρόγραμμα, ἢ δὲ πολιτικὴ κομματικὴ ἀντιπροσωπεύει ἔχει ἠθικὴν ἀξίαν ἐκλεγομένη ἐκ πεποιθήσεως πρὸς τὸ πρόγραμμα, διὰ τὸ ὁποῖον ὡς ἀντιπρόσωπος ἐκλέγεται, καὶ ἐπιδιώκουσα τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ. Οὐχὶ λοιπὸν τὰ πρόσωπα καθ' ἑαυτά, ἀλλὰ τὸ πρόγραμμα καὶ τὰ πρόσωπα ἀναλόγως τῆς ἰκανότητός των κατὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ προγράμματος, εἶναι ἠθικῶς τὸ πᾶν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἠθικοῦ κομματισμοῦ.

Γ'. Διοργάνωσις καὶ ἐνέργεια πολιτικῆ κομματικῆς.

Ἐκ τῶν αἰτιῶν παραγωγῆς πολιτικῆς κομματικῆς ἐνεργείας εἶναι φανερόν, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ καταρτισθῆ κόμμα πολιτικὸν ἐν πρώτοις κατὰ τοῦ ἀπολύτου συντηρητικοῦ καθεστώτος ἐπιδιώκον τὴν ἀνύψωσιν τοῦ λαοῦ καὶ κοιμωμένου οὕτως εἰπεῖν ἀκόμη τοῦ λαοῦ τούτου. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν πρόκειται ἀκριβῶς περὶ προσπαθείας πρὸς ἀφύπνισιν διὰ πνευματικῶς ἀνυψωμένων ὀλίγων ἀτόμων ὀδηγῶν, οἱ ὅποιοι ἀναλαμβάνουν τὴν προστασίαν καὶ ἀνύψωσιν του. Δυστυχῶς ὅμως δὲν ἀρκεῖ διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων μόνον οὕτως εἰπεῖν ἐπιτελεῖον ἔχον ἔστω καὶ τὸν ἀριστον στρατηγὸν ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ λαὸς πρέπει νὰ ἔλθῃ εἰς συναίσθησιν τῆς θέσεώς του τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἀνθρωπίνης. Ὡστε ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἀνύψωσις ἢ πνευματικὴ τοῦ κατωτέρου λαοῦ, ἢ πρώτη μέριμνα καὶ προσπάθεια ἀνδρὸς προστάτου τῶν κατωτέρων τάξεων. Ἄλλ' εὐτυχῶς δὲν ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τοῦ ἔθνους μόνον ἐκ τῆς τυχαίας παρουσίας τοιούτων ἀνδρῶν. Ἢδη αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι καταστᾶσαι ἀνυπόφοροι δίδουν τὴν πρώτην κίνησιν εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον.

Ὡστε τὸ πρῶτον ἀναγκαῖον διὰ τὸν ἀπαρτισμὸν κομμάτων εἶναι κυρίως ἡ λαϊκὴ αὐτὴ συνείδησις τῆς ὑλικῆς καὶ πνευματικῆς θέσεως,

1) Πρβλ. Τὴν Κοινωνιολογίαν μου (Soziologie). 2 ἐκδ. σελ. 162 κ. ἔ.

χωρὶς νὰ παραγνωρισθῆ καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀνδρῶν προστατῶν τοῦ λαοῦ τῶν ἐργαζομένων πρὸς ἀνύψωσιν αὐτοῦ. Ἐλλείπει τῶν κυρίων τούτων παραγόντων τῶν κομμάτων (ἐννοεῖται κατὰ τοῦ καθεστώτος, τοῦ καθεστώτος φροντίζοντος ἀναγκαίως περὶ ἑαυτοῦ) εἶναι ψευδῆς ὁ κομματισμὸς ὅπου καὶ ἂν ὑπάρχει π. χ. καὶ ἐν Ἑλλάδι. Τὰ κόμματα ἐν Ἑλλάδι εἶναι πρὸς τὸ παρὸν ἀκόμη κατὰ βάθος ἐξεταζόμενα ἀπομεινάρια τῶν παλαιῶν τουρκοκρατικῶν συνασπισμῶν προσωπικοῦ εἶδους Ἄλλὰ καταφαίνεται ἤδη εὐτυχῶς διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ τάσις πρὸς καταρτισμὸν κομμάτων ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος δηλ. περὶ σκοπὸν ἢ ἰδέαν τινὰ (καὶ οὐχὶ περὶ πρόσωπον)—τάσις ἢ ὁποία ὅμως ὡς ἀνέφερα καὶ ἐννοεῖται καὶ οἴκοθεν ἤδη, μόνον τότε θὰ πραγματοποιηθῆ ἀληθῶς, ἂν ἀνυψωθῆ πρῶτον ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς πνευματικῶς διὰ νὰ ἐκλέγῃ ἀντιπρόσωπους του ἐν συνειδήσει προγράμματος, ἀνυψωθῆ δὲ καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν ὀδηγῶν καὶ ἐκλεκτῶν τοῦ λαοῦ, διὰ νὰ εἶναι μόνον πιστοὶ ὀπαδοὶ τοῦ προγράμματος.

Ἄλλὰ κόμμα σημαίνει, ὅπως κατέδειξα, συγκέντρωσιν, συνασπισμὸν τῶν ἀτόμων περὶ κοινὴν τινὰ ἰδέαν κοινωνικῆς διατάξεως. Ἐννοεῖται λοιπὸν ἐξ ἑαυτοῦ ὅτι ἀπόλυτον προσὸν τοῦ κομματισμοῦ εἶναι ἡ σταθερὰ καὶ στρατιωτικὴ οὕτως εἰπεῖν διοργάνωσις τοῦ κόμματος. Κόμμα ἐν τῷ ὅποιῳ τὰ άτομα δὲν συνδέονται ἀναποσπᾶστως διὰ τῆς κοινῆς κοινωνικῆς ἰδέας, εἰς τὸ ὁποῖον λοιπὸν δὲν ὑπάρχει αὐστηρὰ στρατιωτικὴ πειθαρχία εἰς τὰς κοινὰς ἀποφάσεις συμφώνως πρὸς τὴν κοινὴν πολιτικὴν ἰδέαν,—τοιούτο κόμμα ὁμοιάζει μὲ παραλύνον σῶμα καὶ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ δράσῃ. Αὐστηρὸς στρατιωτικὸς διοργανισμὸς σημαίνει διὰ τὸ κόμμα, ὅτι τὸ ἄτομον πρέπει, δεδομένης περιστάσεως, κατὰ τὴν ἑποῖαν ἀντιβαίνει ἴσος ὁ κομματικὸς γενικὸς σκοπὸς πρὸς ἰδιαίτερόν τινα προσωπικὸν σκοπὸν του, νὰ θυσιάσῃ τὸν τελευταῖον πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς γενικῆς βάσεως βραδύτερον εἶναι δυνατόν ν' ἀναφανοῦν αἱ διαφοραὶ ἐντὸς ἐνὸς κόμματος μετὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς βάσεως ὡς ἀρχαὶ πρὸς καταρτισμὸν νέων κομμάτων. Διὰ τοῦ ἐξῆς παραδείγματος καταδεικνύεται σαφέστατα ἡ ἀπόλυτος αὐτὴ ἀνάγκη στρατιωτικῆς διοργανώσεως καὶ πειθαρχίας ἐντὸς τοῦ κόμματος: καταρτίζεται π. χ. κόμμα ὁμοφρονούντων πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἰδέας τῆς ἀνοχῆς των ἄλλως δοξαζόντων καὶ ἐλευθέρως ἐκφράσεως ἐντὸς τοῦ κόμματος ὅμως τοῦ ἐπιδιώκοντος τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τούτου δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπεται, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ καταδεικνύεται οὐδὲ ἡ ἐλάχιστη διαφωνία πρὸς τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις. Οὐδέποτε ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς πρὸς ἐλευθερίαν διὰ ἐλευθέρως μεμονωμένης

ἐνεργείας τῶν ἀτόμων, ἀπαιτεῖται στρατιωτικὸς συνασπισμὸς καὶ πειθαρχία.

Ἄλλὰ καὶ πάλιν ὁ καλὸς στρατηγὸς δὲν ἀρκεῖται μόνον μετὰ τὸν στρατόν, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτέθη μεριμνᾷ καὶ περὶ αὐξήσεως αὐτοῦ καὶ προσπαθεῖ τόσον περὶ τῆς ἠθικῆς συγκροτήσεως τοῦ στρατοῦ του ὅσον καὶ περὶ τῆς διαλύσεως τοῦ ἀντιπάλου. Δὲν ἀρκεῖ λοιπὸν μόνον οἱ κοινὸν τι ὕλικὸν συμφέρον, ἢ κοινήν τινα ἰδέαν περὶ πολιτείας ἔχοντες πολῖται νὰ καταρτίζουσι κόμμα καὶ νὰ ἐκλέγουσι τοὺς καταλλήλους πολιτικοὺς ἀντιπροσώπους των (βουλευτάς) καὶ δι' αὐτῶν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κόμματος. Ἐὰν θεωρηθῇ τὸ πρόγραμμα ὡς καθορισμὸς καὶ ἐξήγησις τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἢ τῆς ἐπιδιωκομένης ἰδέας ὡς πρῶτον ἀναγκαῖον, ἐπίσης ἀναγκαῖα εἶναι ὅμως καὶ ἡ προσπάθεια α) πρὸς διατήρησιν τοῦ πνεύματος τοῦ παραγαγόντος τὸν σκοπὸν ἢ τὴν ἰδέαν μεταξὺ τῶν ἐν λόγῳ πολιτῶν καὶ β) πρὸς προσηλυτισμὸν νέων ὁπαδῶν. Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης ἐγεννήθησαν πανταχοῦ ἱστορικῶς τὰ συστήματα τῶν τοπικῶν (ἀδιάφορον ἔαν μικρῶν ἢ μεγάλων) κομματικῶν συλλόγων, τοῦ γενικοῦ κομματικοῦ συνεδρίου καὶ τῆς ἐφημερίδος τοῦ κόμματος εἰς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα κέντρα τῆς χώρας. Διὰ τῶν συλλόγων καὶ τῶν γενικῶν κομματικῶν συνεδρίων συγκατοῦνται τὰ μέλη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον προσωπικῶς, ἀνανεοῦνται οὕτως εἰπεῖν καὶ ἀναζωπυροῦνται τὸ πνεῦμα τὸ κατ' ἀρχάς συνασπίσαν αὐτὰ ἢ καὶ ἀναπτύσσουσι ἀπὸ κοινοῦ τὴν περαιτέρω καὶ νέαν διατύπωσιν προγραμματικῶν ἀρχῶν. Ἡ δὲ ἐφημερίς ἐπιδιώκει τὸν αὐτὸν καὶ ἔτι εὐρύτερον σκοπὸν, δηλ. καὶ τὸν προσηλυτισμὸν καθημερινῶς.

Μεγίστη εἶναι ἡ σημασία τῆς ἐφημερίδος ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἰδιαζόντως διὰ τὸ κόμμα. Τὸ ζήτημα εἶναι ἄξιον ἰδιαιτέρας πραγματείας. Ἄλλὰ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ ἐρεύνης καὶ ἐκθέσεως ἐξαντλούσης τὸ ζήτημα. Ἐξαίρω ὅπως καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις μόνον τὰ κατ' ἀρχὴν σημεῖα. Πρὸ παντὸς πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἐφημερίς εἶναι πάντοτε κομματικὸν ὄργανον. Εἶναι ἀπάτη ὅτι ὑπάρχει καὶ ἐφημερίς μὴ κομματικὴ εἶναι ἀπάτη διπλή: αὐταπάτη καὶ ἀπάτη, ἐξαπάτησις τῶν ἄλλων. Ἐφημερίς μὴ κομματικὴ θὰ ἐσήμαινεν ἢ ἐφημερίδα ἀνευ ὀρισμένου πολιτικοῦ προγράμματος ἢ ἐφημερίδα ἰσταμένην ἄνω τῶν κομματικῶν ὡς ἀντιπροσωπεύουσαν τὴν δῆθεν ἀντικειμενικὴν ἀποψιν καὶ τὸ γενικὸν καλόν. Ἄλλὰ καὶ αἱ δύο αὗται ἐκδοχαὶ ἐφημερίδος μὴ κομματικῆς εἶναι ἀπατηλαί. Ἐφημερίς μὴ κομματικὴ δὲν θὰ ἦτο ἀπάτη ἔαν ὑπῆρχεν ἢ ἦτο δυνατὴ λύσις ἀντικειμενικῆ τῶν ριζικῶν κοινωνικῶν ζητημάτων ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμη θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη τοῦ κόμματος διὰ τοιαύτην τινα λύσιν. Ἐξ ἄλλου δὲ πάλιν ἐφημερίς ἀνευ ὀρισμένου

κοινωνικοῦ προγράμματος δῆθεν ἀνευρίσκουσα καὶ ἀναγνωρίζουσα τὸ καλὸν παντοῦ θὰ ἦτο δυνατὴ μόνον εἰς τὴν σημασίαν περιοδικοῦ συζητήσεων ἀνευ περιορισμοῦ, δι' ὅλους· ἀλλὰ τότε θὰ ἦτο τοιαύτη ἐφημερίς ἀσημαντος διὰ τὸν κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν βίον, ἔκτος ἔαν ὑπῆρχε καὶ κέντρον πολιτικῶν ἔτοιμον πάντοτε ν' ἀναλάβῃ τὴν διεξαγωγὴν τῶν τυχόν εὐρεθέντων κοινῶν συμπερασμάτων, ὅπερ ἄτοπον κ.τ.λ. Ἐφημερίς μὴ κομματικὴ εἶναι λοιπὸν ἢ ἄτοπος ἰδεολογία ἢ ἀπάτη. Ἐφημερίδες δὲ τοιοῦτου εἶδους εἶναι ἐπικίνδυναι διὰ τὴν ὑπόστασιν τῶν λοιπῶν κομμάτων: ἔχουσαι τι τὸ Σωκρατικόν, δηλ. παρουσιαζόμεναι ὡς ἀντικειμενικαὶ παρασύρουσι τοὺς ἀπείρους τοῦ πολιτικοῦ βίου ἰδεολόγους καὶ ἀνοήτους. Πραγματικὴν ἀξίαν ἔχει συνοδευομένην καὶ μὲ ἠθικὴν περιωπὴν μόνον ἢ ἐφημερίς ἢ ρητῶς ἀντιπροσωπεύουσα ὀρισμένον κοινωνικὸν πρόγραμμα. Ἐν τούτῳ δὲ συνίσταται καὶ ἡ ἀντικειμενικότης αὐτῆς, διότι ἐξυπηρετεῖ πρόγραμμα κοινωνικὸν καὶ οὐχὶ πρόσωπα κομματικὰ καὶ συμφέροντα προσωπικά. Ἐχει δὲ διπλὴν σημασίαν καὶ ἀξίαν ἢ ἐφημερίς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ διὰ τὸ κόμμα: πρῶτον συγκατεῖ τὰ μέλη τοῦ κόμματος πάντοτε καὶ καθ' ἑκάστην περίπτωσιν εἰς τὸ ἕψος τῆς κομματικῆς ἀπόψεως τῶν ζητημάτων· δεύτερον δὲ προσπαθεῖ νὰ προσηλυτίσῃ καὶ ἄλλα μέλη δηλ. νὰ δημιουργήσῃ κοινήν γνώμην ἀναλόγως τοῦ ἰδίου κομματικοῦ προγράμματος. Δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὅτι, ὅπως κατέδειξα, ἕκαστον κόμμα ἐν πεποιθήσει τῆς μόνης ὀρθότητος καὶ ἀναγκαιότητος τῶν κοινωνικῶν ἀρχῶν του θεωρεῖ αὐτὰς καὶ ὡς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον καὶ τῶν ἄλλων.

Ὡστε τὴν βάσιν παντὸς κομματισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ κυρίως πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν πολιτῶν διὰ νὰ καταρτίζουσι αὐτοὶ ἀναλόγως τῶν συμφερόντων καὶ τῶν κοινωνικῶν ἰδεῶν των τὰ ἀρμόδια κόμματα ἢ διὰ ν' ἀκολουθοῦν ἐν συνειδήσει τὴν ἰδέαν. Ἐκαστον δὲ ἄτομον ἔχον συνείδησιν τῆς καταστάσεώς του (ἔχον δὲ καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ψυχικὴν, πνευματικὴν ὑγίαν) καὶ λοιπὸν τείνει πρὸς αὐτοσυντήρησιν καὶ ἀνωτέραν ἐξέλιξιν, προσχωρεῖ καὶ πρέπει νὰ προσχωρῇ εἰς κόμμα πρὸς ἐπίτευξιν τῆς κοινωνικῆς ἰδέας του. Οὕτω δὲ βαίνει, ὅπως κατέδειξα, ἡ κοινωνία πρὸς τὰ ἐμπρός, πάντοτε πρὸς ἐνθροπιστικωτέραν κοινωνίαν.

ΑΙ ΠΕΡΙ ΕΞΕΛΙΞΕΩΣ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ,
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ (KULTUR)
ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ALFRED WEBER
ΚΑΙ Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΑΡΙΤΑΚΗ

Α.

Τὰ πολιτικά γεγονότα γενικῶς ἐπηρεάσαντα τὴν ὕλικὴν καὶ πνευματικὴν σύγχρονον ἐξέλιξιν, ἰδιαζόντως ἐτόνωσαν τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ κοινωνικά λεγόμενα φαινόμενα καὶ τὴν κοινωνιολογίαν, τοσοῦτο δὲ μᾶλλον καθόσον ἐν τῇ ἀδαήμονι συνειδήσει βασιλεύει κατὰ κανόνα σύγχυσις μεταξὺ κοινωνιολογίας, κοινωνισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ, αἱ δὲ ἐν τῇ πολιτικῇ ἐκδηλώσεις τῶν δύο τελευταίων ἀποβαίνουν πρὸς ὄφελος καὶ τῆς πρώτης. Παρ' ἡμῖν, σχεδὸν πάντες οἱ ἀσχοληθέντες περὶ τὰ κοινωνικά προβλήματα ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν μορφήν ἐκείνην ἰδίως τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, ἣτις εἶνε συνήθως γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐργατικὸν πρόβλημα, παρημέλησαν δὲ ὅλως τὴν ἔρευναν τῶν ἄλλων κοινωνικῶν προβλημάτων (θρησκευτικόν, ἠθικόν, οἰκογενειακόν, καλλιτεχνικόν), ἃν καὶ ταῦτα ἐπίσης ἐπείγοντα καὶ σπουδαῖα ἀναμένουν νὰ ἐρευνηθοῦν καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ χώρᾳ ἐν σχέσει καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν αὐτῇ κρατουσῶν ἰδιαζουσῶν συνθηκῶν καὶ περιστάσεων. Ἡ ἀποκλειστικὴ αὕτη καὶ μονομερὴς περὶ τὰ ἐργατικά ζητήματα ἀσχολία ἔσχε πάλιν ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν κοινωνιολογούντων ἠσπάσθησαν, πολλάκις ἄνευ τῆς δεούσης βασάνου, τὰς ἀρχὰς τοῦ μαρξισμοῦ ὡς τῆς κοινωνιολογικῆς θεωρίας τῆς παρεχούσης τὴν μᾶλλον πρόσφορον ἐκ πρώτης ὄψεως διὰ τὸ ἐργατικὸν ζήτημα λύσιν, δὲν ἐφρόντισαν δὲ οὔτε κἀν νὰ ἐρευνηθοῦν κατὰ πόσον αἱ ἰδεολογικαὶ τοῦ μαρξισμοῦ βῆσεις εἶναι σταθεραὶ¹⁾ καὶ ἰδίως μήπως τυχὸν ἄλλα κοινωνιολογικὰ φι-

(1) Δὲν θέλω ποσῶς νὰ ἀνακινήσω τὸ ζήτημα κατὰ πόσον αἱ πολλαχῶς κυκλοφοροῦσαι θεωρίαι καὶ γνώμαι αἱ εἰς τὸν Μάρξ ἀποδιδόμεναι, ἀποτελοῦν πράγματι μέρος τῆς ἰδεολογίας τούτου, ἢ μήπως ἀντιπροσωπεύουν νοθεῖαν τοῦ συστήματος τούτου, τὸ ὁποῖον ἐν παρόδῳ εἰρήσθω οὐτετόσον ἀπλοῦν οὔτε τόσοσ ἐθνήγον εἶνε ὅσον οἱ αὐτοχειροτονούμενοι ὀπαδοὶ του φαίνονται νὰ πιστεύουν.

λοσοφήματα παρείχον ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰς θεωρητικὰς ἰδεολογικὰς βάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ διηυκόλυτον καὶ αὐτὰ τὴν εὐρεσιν λύσεως καὶ τοῦ ἐργατικοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ ἔντασις τοῦ ὑπὸ τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων πανταχοῦ διεξαγομένου ἀγῶνος, ἡ μαχητικότης τῶν ἑπαδῶν τοῦ Καρόλου Μάρξ, αἱ ἐν τῇ πολιτικῇ κόνιστρα ἐπιτυχίαι τῶν σοσιαλιστῶν, κατεγράφησαν εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς ἀδιάσειστα τῆς ἀπολύτου φιλοσοφικῆς τῆς ἀξίας ἐπιχειρήματα, ἐν ᾧ πᾶσαι αὐταὶ αἱ κοινωνικαὶ ἐκδηλώσεις ἀποδεικνύουν μὲν τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην κοινωνικῶν μεταβολῶν καὶ ἰσχυρισμένων βελτιώσεων καὶ τροποποιήσεων, οὐδόλως ὅμως δύνανται νὰ χρησιμεύουσιν ὡς λογικὰ πειστήρια τῆς ἀληθείας οἰασθήποτε κοινωνιολογικῆς θεωρίας. Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος ἡ συζήτησις περὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀξίας τοῦ μαρξισμοῦ, ἀρκούμεθα μόνον νὰ ὑποδείξωμεν ὅτι ἀφ' οὗ τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Καντίου σύστημα ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως τὴν βᾶσιν τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς σκέψεως ἐν τῇ περαιτέρω ἐξελίξει ἐπεξεργασίᾳ καὶ συμπληρώσει τοῦ σαστήματος τοῦτου πρέπει νὰ ζητηθῶν αἱ βᾶσεις πάσης συγχρόνου σκέψεως καὶ ἐρεῦνης καὶ ἐπομένως καὶ τῆς κοινωνιολογίας, ὡς τοῦτο πράττουν οἱ νεοκαντιανοὶ διανοηταὶ Cohen, Natorp καὶ Stammler ¹⁾.

Συνεπεία τῆς εἰς τὰ ἐργατικὰ ζητήματα καὶ τὸν μαρξισμόν προσκολλησῶς τῶν εὐαρίθμων ἄλλως τε περὶ τὰ τοιαῦτα παρ' ἡμῖν ἀσχολουμένων ἐρευνητῶν, παρημελήθη ἐντελῶς ἡ ἀκριβεστέρα τῆς κοινωνιολογίας ὡς ἐπιστήμης ἔρευνα καὶ μελέτη, δὲν ἠρευνήθησαν ποσῶς τὰ βασικὰ τῆς ἐπιστήμης ταύτης προβλήματα, τὸ τί εἶνε δηλαδὴ κοινωνικὸν φαινόμενον, τί κοινωνία, τί ἐξέλιξις τῆς κοινωνίας, ποία ἡ μέθοδος τῆς κοινωνιολογίας, ποῖαι αἱ διατυπωθεῖσαι ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστέρων κοινωνιολόγων γνῶμαι περὶ τῶν καθ' ἕκαστα κλάδων τῶν κοινωνικῶν φαινομένων (οἰκονομικῶν, οἰκογενειακῶν, ἠθικῶν, θρησκευτικῶν, ἐπιστημονικῶν, καλλιτεχνικῶν, πολιτειακῶν) καὶ τίς ἡ ἀξία τῶν γνῶμῶν τούτων. Δὲν χρήζει νομίζομεν εὐρυτέρας ἀναπτύξεως πόσον χρήσιμος θὰ ἦτο ἡ βαθυτέρα περὶ τὰ τοιαῦτα προβλήματα ἀσχολία, ἥτις θὰ

(1) Οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ λάβουν γενικὴν γνῶσιν τῆς νεωτέρας κινήσεως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς κοινωνιολογίας καὶ τοῦ δικαίου δύνανται νὰ ἀνατρέξουν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Fritz Bolzheimer, System der Rechts- und Wirtschaftsphilosophie καὶ ἰδίως εἰς τὸν δεύτερον αὐτοῦ τόμον. Τὸ σύγγραμμα περιέχον ἀφθονον βιβλιογραφίαν διευκολύνει τὰς περαιτέρω ἐρεῦνας, τὴν δὲ τρέχουσαν ἐπὶ τοῦ θέματος ἐπιστημονικὴν κίνησιν θὰ εὐρηγίαι καὶ εἰς ἄλλα μὲν περιοδικὰ ἰδίως δὲ εἰς τὸ Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie καὶ τὴν Année Sociologique, ἡ ὁποία ὅμως ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Durkheim φαίνεται ὅτι ἔπαυσεν ἐκδιδομένη.

εἶχεν ἀσφαλῶς δύο τοῦλάχιστον ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ παρεῖχε τὰ μέσα ἐπιστημονικωτέρας, ψυχραιμοτέρας καὶ ἀντικειμενικωτέρας μελέτης καὶ σταθμίσεως τῶν παρ' ἡμῖν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐπηρέαζεν ἐπωφελῶς πάντας τοὺς κλάδους τῶν ἐπιστημῶν, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἀντικείμενον ἐρεῦνης τὸν ἐν κοινωνίᾳ βιοῦντα ἄνθρωπον (νομικὴν, φιλολογίαν, ἠθικὴν, κτλ.). Θὰ εἰδίδετο κατὰ πόσον ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ πρόκειται περὶ τῆς ἐμφανίσεως νέου εὐρυτάτου ἐπιστημονικοῦ κλάδου προωρισμένου νὰ περιλάβῃ πάσας τὰς περὶ τὸν κοινωνικὸν ἄνθρωπον ἀσχολουμένας ἐπιστήμας ἢ πρόκειται ἁπλῶς περὶ νέας μεθόδου ἐπισκοπήσεως καὶ ἐρεῦνης, ἥτις πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἐπιστήμας καὶ νὰ τροποποιήσῃ ἀναλόγως τὰ πορίσματα τῶν. Ἐχομεν δὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι πάντα τὰ προβλήματα ταῦτα θὰ προσελκύσουν ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ζωντανωτέρων καὶ προοδευτικωτέρων ἐκ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας, ἡ ὁποία θὰ εὐρηγίαι ἐν τῇ κοινωνιολογίᾳ, ἐν τῇ μεθοδολογίᾳ αὐτῆς, τὸ ἀρμόζον καὶ κατάλληλον μέσον πρὸς μελέτην καὶ κατανόησιν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς, θὰ παρορμηθῇ δὲ συνεπῶς πρὸς τὴν εὐρείαν ταύτην ἐπιστημονικὴν κατεύθυνσιν.

Ἡ προεισαγωγή τῶν παρ' ἡμῖν κοινωνιολογικῶν μελετῶν θὰ ἐγκαινιασθῇ κατ' ἀνάγκην διὰ τῆς μεταφράσεως ξένων ἐπὶ τοῦ θέματος συγγραμμάτων, ἀσχολουμένων ἰδίως περὶ τὴν θεωρίαν καὶ τὰς βᾶσεις τῆς κοινωνιολογίας, ὡς συμβολὴν δὲ εἰς τὰς μελέτας ταύτας δημοσιεύομεν τὴν παροῦσαν, θεωρήσαντες λίαν ἐνδιαφερούσας τὰς ἐν αὐτῇ ἀνακρινόμενας γνῶμας τοῦ γερμανοῦ ἐρευνητοῦ καὶ δυναμένας, ὡς θὰ ὑποδείξωμεν ἐν τέλει, νὰ ἐφαρμοσθῶν ἀμέσως καὶ εἰς τὴν σαφεστέραν ἐξέτασιν σπουδαίων προβλημάτων τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς.

B.

Ὁ Alfred Weber ⁽¹⁾, ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου τοῦ περιέχοντος τὰς κατωτέρω ἐκτιθεμένας ἀπόψεις, ἐξηγεῖ, προλογιζόμενος, ὅτι ἀφετηρία τῶν ἐρευνῶν του ὑπῆρξεν ἡ προσπάθεια νὰ ἀποκτήσῃ ἀντίληψιν τῆς θέσεως τοῦ σημερινοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ γενικῶς καὶ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορικῇ ἐξελίξει, καὶ ὅτι μελετῶν τὸ πρόβλημα αὐτὸ εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ καθορίσῃ ἀκριβεστὲρον ὄρισμένας βασικὰς κοινωνιολογικὰς ἐννοίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὄφειλε νὰ στηρίξῃ τὰς περαιτέρω

(1) Ὁ Alfred Weber γεννηθεὶς τὸ 1868 διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Πράγης καὶ ἀπὸ τοῦ 1907 εἰς τὸ τῆς Χαϊδελβέργης. Τῶν συγγραμμάτων του κατ' ἄλογον βλέπε ἐν Handwörterbuch der Staatswissenschaften, ἔκδ. , τόμ. 8ος 1911 σελ. 639.

ἐρευνας του, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐργασίας του ταύτης ὑπῆρξαν καὶ αἱ γνώμαι του ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν Κοινωνιῶν, τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Καλλιεργείας (Kultur) (1), αἵτινες διευτυλώθησαν εἰς ἄρθρον (2) περιοδικοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ ἐκτίθεται κατωτέρω μὲ τὴν ἐλπίδα «ὅτι θέλει τύχη τῆς προσοχῆς τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐνδιαφερομένων.

Αἱ θεωρίαι τοῦ Weber περὶ Πολιτισμοῦ καὶ Καλλιεργείας (Kultur) ἐνέχουν, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ τὴν δικαιολογίαν τῆς διακρίσεως τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων εἰς τὰς δύο ταύτας ομάδας, πρέπει ὅμως νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη δὲν εἶνε γενικῶς παραδεδεγμένη, ἀποκρούεται δὲ ὀλοσχερῶς ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τῶν μονιστικῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ διάσημος χημικὸς Wilhelm Ostwald, ὅστις καὶ ἐξεπόνησε ἴδιον μονιστικὸν φιλοσοφικὸν σύστημα ἔχον ὡς βάσιν τὴν ἐν τῇ φύσει ἐνέργειαν (Energetik), διατυπώσας τὰς γνώμας του ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης τῶν ἐνοιῶν τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Καλλιεργείας (3) εἶπεν ὅτι ἡ διάκρισις τῶν δύο τούτων ἐνοιῶν δὲν εἶνε λίαν σαφῆς, ὀφειλομένη μᾶλλον εἰς τὴν ἐνδόμυχον διάθεσιν (Stimmung) τῶν διανοητῶν παρὰ εἰς ἐξηκριβωμένην ἔρευναν, καὶ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἶνε μία ἐπὶ πλέον ἐκδηλώσις τῆς γνωστῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν (Geistes- und Naturwissenschaften). Ἐξεγείρεται δὲ ἰδίως ὁ Ostwald κατὰ τῆς τάσεως νὰ ὑπερτιμηθῆ ἡ Καλλιέργεια τοῦ Πολιτισμοῦ, θεωρουμένης τῆς Καλλιεργείας (Kultur) ὡς προϊόντος τῆς ἀνωτέρας, πνευματικωτέρας, ἰδανικωτέρας ἀνθρωπίνης δράσεως, καὶ ὑποτιμωμένων τῶν ἐκδηλώσεων ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀμεσωτέραν πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας σχέσιν. Κατὰ δὲ τὸν Ostwald ἡ διάκρισις εἰς θεωρητικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας εἶνε ἐσφαλμένη καθόσον αἱ θεωρητικαὶ ἐπιστήμαι εἶνε κλάδος τῆς Γενικῆς Κοινωνιολογίας, δηλαδὴ τῆς ἐπιστή-

(1) Ἦτο ἀπαραίτητον νὰ εὗρω μονολεκτικὴν μετάφρασιν διὰ τὴν γερμανικὴν λέξιν Kultur, ἐπιτιμῆσα ἰδὲ ἀντὶ πάσης ἄλλης τὴν λέξιν «Καλλιέργεια» ὅχι ὡς τὴν ἐπιτυχεστέραν ἀλλὰ ὡς τὴν ὀλιγώτερον ἀτυχή. Τῆς διακρίσεως εἰς «ἐξωτερικόν» καὶ «ἐσωτερικόν» πολιτισμὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ χρῆσις διότι ἡ ἐγνοία τῶν ὄρων τούτων δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Weber διδομένην σημασίαν τῆς Zivilisation καὶ τῆς Kultur.

(2) Ὁ τίτλος τοῦ ἄρθρου εἶνε «Prinzipielles zur Kultursoziologie, (Gesellschaftsprozess, Zivilisationsprozess und Kulturbewegung von Alfred Weber» ἐδημοσιεύθη δὲ εἰς τὸ Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, τόμος 47ος, 1920 σελ. 1—49. Ὅσακις παραπέμπεται εἰς σελίδα ἀπλῶς ἄνευ ἄλλου τινὸς καθορισμοῦ πρόκειται περὶ σελίδων τοῦ ἄρθρου τούτου.

(3) Wilhelm Ostwald, Kultur und Zivilisation ἐν Monistische Sonntagspredigten, 2α σειρά Λειψία (1912) σελ. 265—272.

μης ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς ἀποκλειστικὸν τῆς ἐρένης τῆς ἀντικείμενον τὸν ἀνθρωπὸν, ὀφείλεται δὲ πρὸς τούτοις ἢ διάκρισις αὕτη εἰς τὴν ἐσφαλμένην μέθοδον ἢ ὁποῖα ἐφαρμόζεται εἰς τὰς λεγομένας ἱστορικὰς ἢ θεωρητικὰς ἐπιστήμας, θὰ ἄρθῃ δὲ ἅμα ὡς εἰς ὄλους τοὺς ἐπιστημονικοὺς κλάδους ἐφαρμοσθῆ ἐνιαία ἐπιστημονικὴ μέθοδος (gesamtwissenschaftliche Methode). Ἐὰν χαρακτηρίσωμεν, λέγει ὁ Ostwald, τὴν Φύσιν ὡς τὸ σύνολον τῶν ἐνσυνειδήτων μας ἐντυπώσεων, τότε καὶ τὰ φαινόμενα τὰ ὁποῖα αἱ θεωρητικαὶ ἐπιστήμαι μελετοῦν, ἀνήκουν εἰς τὴν Φύσιν.

Ἡ μονιστικὴ αὕτη ἄποψις ἔχει ἴσως τὸ προτέρημα ὅτι εἶνε ἀπλῆ καὶ εὐληπτος, ἀλλὰ δὲν φαίνεται ὅτι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ ζῶη οὔτε ἀπλῆ εἶνε οὔτε ὁμοιόμορφος ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περὶ αὐτὴν ἐρευνῶν ἴδὲν δύναται πάντοτε νὰ διατυπωθῆ κατὰ τρόπον ἀπλοῦν καὶ ὁμοιόμορφον. Βεβαίως ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἐνότης εἶναι σκοποὶ πρὸς τοὺς ὁποίους τείνει καὶ τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ ἐρένῃ καὶ τῇ διατυπώσει τῶν ἀποτελεσμάτων ταύτης, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ποσῶς ὅτι ἡ ἀπλότης καὶ ἡ ἐνότης βασιλεύουν γενικῶς ἐν τῇ πραγματικότητι καὶ ὅτι ἀρκεῖ ὀλίγη καλὴ θέλησις καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ἰδεαλιστικῶν προλήψεων διὰ νὰ γίνουν τὰ πάντα σαφῶς ἀντιληπτά. Αἱ θεωρίαι τοῦ Weber δὲν εἶνε ἀπλάι, φαίνονται ὅμως ὅτι ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ βοηθοῦν εἰς τὴν κατανόησίν της.

Γ.

Ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα καὶ ἡ ἱστορία τῶν κατὰ μέρος ἐκδηλώσεων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Εἰς τὴν προκειμένην μελέτην τοῦ ὁ Weber ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἐπιστημονικῶν μεθόδων συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας δύναται νὰ μελετηθοῦν αἱ ἐν τῷ παρελθόντι ἀνθρώπινοι πράξεις (1).

Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει τῆς ἀνθρωπότητος διακρίνομεν μεγάλας καὶ σαφεῖς ὑποδιαιρέσεις, ὧν ἐκάστη ἀποτελεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γεωγραφικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν ἐνότητα σχετιζομένην μὲ ὄρισμένας ἐθνότητας. Ἐκάστην τῶν ὑποδιαιρέσεων τούτων δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἱστορικὴν μονάδα (Geschichtskörper), ὡς τοιαύτας δὲ μονάδας διακρίνομεν τὴν κινεζικὴν, Ἰνδικὴν, Ἀσιατικο-Αἰγυπτια-

(1) Χάρην ἀκριβείας καὶ σαφηνείας ὅσακις εἶνε δυνατόν μεταφέρω αὐτὰς ταύτας τὰς ἐκφράσεις τοῦ συγγραφέως, οὕτως ὥστε ὄρισμέναι φράσεις τῆς παροῦσης διατριβῆς ἀποτελοῦν παράφρασιν τῶν ἀντιστοιχῶν τοῦ Weber.

κήν⁽²⁾, την κλασικήν, την αραβικήν, την γερμανο-ρωμανικήν και άλλας. Ἡ πολιτικὴ ἱστορία, καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς ταύτην ἡ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία, ἔχουν ὡς κυρίαν ἀποστολὴν τὴν μελέτην τῆς ἐξελίξεως τῶν ἱστορικῶν τούτων μονάδων, τὴν μελέτην τοῦ βίου αὐτῶν ἐν συνόλῳ, καθορίζουσαι καὶ ἐξακριβοῦσαι τὰ καθ' ἕκαστον γεγονότα τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Κατὰ τὰς οὕτω διεξαγομένας μελέτας τὸ σύνολον τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῶν συνδεομένων μετ' ὀρισμένην ἱστορικὴν μονάδα, ἀποτελοῦν ἐν σύνολον, ἐνότητα, αἱ δὲ προμνησθεῖσαι ἱστορίαι (πολιτικὴ, οικονομικὴ, κοινωνικὴ) ἐν τῇ ὑπ' αὐτῶν ἐκθέσει τῶν γεγονότων διατηροῦν τὴν ἐνότητα αὐτὴν ὁμιλοῦσαι περὶ κινεζικοῦ, Ἰνδικοῦ, ἀσιατικο-αἰγυπτιακοῦ, κλασικοῦ, αραβικοῦ, γερμανο-ρωμανικοῦ ἱστορικοῦ κύκλου⁽³⁾. Αἱ τοιαῦται μελέται ἀποτελοῦν ἱστορικὴν μορφολογίαν.

Καὶ αὐτὴ μὲν εἶνε ἡ μία μέθοδος μελέτης τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, δυνατὸν ὅμως τὰ αὐτὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, τὰ αὐτὰ ἱστορικὰ γεγονότα νὰ μελετηθοῦν καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως. Δύναται δηλαδὴ ἡ ἔρευνα νὰ παραμελήσῃ τὰς ἱστορικὰς ἐνότητες, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω, νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀλληλουχίαν ὅλων ὁμοῦ τῶν γεγονότων, ἀλλὰ νὰ ἀνατόμη ταῦτα καὶ νὰ ἐπιληφθῇ τῆς μελέτης ὀρισμένης τάξεως γεγονότων ἐχόντων κοινὰ γνωρίσματα. Τὰς τάξεις αὐτὰς τῶν ὁμοειδῶν γεγονότων διακρίνει καὶ καθορίζει ἡ ἔρευνα λαμβάνουσα ὡς κριτήριον, ὡς βάσιν, εἴτε ὀρισμένα κοινωνικὰ προβλήματα (τὸ φιλοσοφικόν, παιδαγωγικόν, πολιτικόν πρόβλημα κ.τ.τ.) εἴτε τὴν τεχνικὴν καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν τὰ γεγονότα ταῦτα ἐκδηλοῦνται (π. χ. τὴν τεχνικὴν τῆς ζωγραφικῆς, γλυπτικῆς, τοὺς νόμους τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς μουσικῆς ἀρμονίας). Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἔχομεν τὰς εἰδικὰς ἱστορίας τῶν καθ' ἕκαστα ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, τὰς ἱστορίας τῆς Τέχνης, Φιλολογίας, Μουσικῆς, Θρησκευτῶν, Φιλοσοφίας, Ἐπιστήμης.

Τέλος ὁ πολιτικὸς ἱστορικὸς χρησιμοποιοῦν τὰ συμπεράσματα τῶν διαφορῶν τούτων εἰδικῶν ἱστοριῶν, καὶ ἐξ ἑκάστης τούτων παραλαμβάνων τὸ ἀνήκον ὕλικόν εἰς ἑκάστην ἱστορικὴν μονάδα, καὶ συνυφαίνων εἰς ἓν ὅλον τὴν γενικὴν ἐξέλιξιν ταύτης μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν διαφορῶν ἐκδηλώσεων, ἐκθέτει τὴν συνολικὴν ἱστορίαν ἑκάστης μονάδος ἑκάστου ἱστορικοῦ κύκλου, καὶ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος παγκόσμιον ἱστορίαν.

(1) Φυσικὰ πρόκειται μόνον περὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας.

(2) Περὶ τῶν ἱστορικῶν κύκλων ποβλ. τὰς ἑξ ἑνδιαφερούσας γνώμας τοῦ Ed uard Meyer ἐν Histoire del' Antiquité Τόμος Α' Παρίσιος 1912 σελ. 37 κ. ε. (Παραπέμπω εἰς τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν ἣν ἔχω πρόχειρον).

Δ.

Ἡ κοινωνιολογικὴ ἔρευνα τῆς ἐξελίξεως τῆς κοινωνίας

Οἱ ἐπιστημονικοὶ κλάδοι περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο προηγουμένως λόγος, δηλαδὴ ἡ πολιτικὴ, ἡ οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία, καθὼς καὶ αἱ διάφοροι εἰδικαὶ κατὰ κλάδους ἱστορίαι, παρέχουν εἰκόνα τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἰσχυρὰν καὶ στενὴν συνολικὴν ἐσωτερικὴν συνοχήν, καὶ δὲν δύνανται, ὡς ἐκ τῆς εἰδικῆς τῶν ἀποστολῆς νὰ παράσχουν ἐνιαίαν εἰκόνα καὶ ἐξήγησιν τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης δράσεως⁽¹⁾. Βεβαίως ἡ ἐξέλιξις ἑκάστου ἱστορικοῦ κύκλου ἐκτίθεται καὶ ἐξηγεῖται ἐν αὐταῖς, ἐπίσης ἡ ἐξέλιξις ἑκάστης ἐκ τῶν διαφορῶν εἰδικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, ἀλλὰ λείπει ἡ ἐνιαία ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων ἀντίληψις, ἡ τῶν μερῶν τοῦ ὅλου πρὸς ἀλληλα στενωτέρα συσχετίσις, καὶ ἰδίως ἡ ἀπὸ γενικωτάτων ἀπόψεων ὁμοιόμορφος κατανόησις καὶ ἐρμηνεία τῆς ὅλης ἐξελίξεως. Τὰ κενὰ αὐτὰ ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ ἡ γενικὴ ὑπὸ τοῦ κοινωνιολόγου ἐπισκόπησις καὶ μελέτη τῆς ἀνθρωπίνης μέχρι τοῦδε δράσεως. Πρὸ αὐτοῦ ἐκτυλίσσεται ἡ ἀνθρωπίνη ἱστορία ὡς συνεχῆς κοινωνικὴ ἐξέλιξις (Gesellschaftsprozess), ἥτις εἰς τὰς καθ' ἕκαστον ἱστορικὰς μονάδας ἐμφανίζει ὁμοιομόρφους τύπους καὶ βαθμίδας ἐξελίξεως. «Τὰ μεγάλα γεγονότα (οἱ πόλεμοι, ἐπαναστάσεις, μεταρρυθμίσεις) συμπεριλαμβάνονται εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰς βαθμίδας ταύτας κατὰ ὁμοιόμορφόν τινα τρόπον, καὶ οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἐμφανίζονται ὡς κατ' ἀνάγκην πλέον παρουσιαζόμενοι εἰς ὀρισμένας στιγμὰς (σελ. 5)». Εἰς τὸν οὕτω ἐρευνῶντα τὰς τύχας τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἐξέλιξις τῶν κοινωνιῶν, ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις ἐν συνόλῳ, ἐμφανίζεται ὡς ἡ μορφή ὑπὸ τὴν ὁποίαν δεδομένων ὀρισμένων ἐξωτερικῶν περιστάσεων (γεωγραφικῶν, κλιματολογικῶν, κ.τ.τ.), τὸ ὅλον τῶν φυσικῶν τοῦ ἀνθρώπου ὁρμῶν καὶ τάσεων πραγματοποιεῖται καὶ ἐκδηλοῦται (σελ. 5). Ἡ ἀνθρωπότης ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ἐμφανίζει ἀλληλουχίαν κοινωνικῶν μορφῶν, κοινωνικῶν σχηματισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξελισσόμενοι διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον⁽²⁾ διεξά-

(1) Ὅμιλοῦντες περὶ πολιτικῆς, οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἱστορίας, καθὼς καὶ περὶ τῶν εἰδικῶν κατὰ κλάδους ἱστοριῶν, ἐννοοῦμεν νὰ τονίσωμεν τὴν διάκρισιν τῶν ἐρευνῶν ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῶν, χωρὶς νὰ ὑπονοῶμεν ὅτι πρόκειται καὶ περὶ συγγραφῶν διακρινομένων πάντοτε ἀπ' ἀλλήλων. Αἱ ἱστορικαὶ αὐταὶ πραγματεῖαι δύνανται κάλλιστα καὶ ἐξ ἐνός καλάμου νὰ προέρχονται, καὶ νὰ περιλαμβάνονται εἰς μίαν συγγραφὴν. Ἡ διὰ τὰ γυμνάσια ἐγκεκριμένη ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τοῦ κ. Ἀδαμαντίου (ἐκδ. Β' 1920) παρέχει παράδειγμα συγγραφῆς συμπεριλαμβανοῦσης πάντα τὰ εἶδη ἱστορικῆς ἐρένης.

